

تحلیل محتوای کتاب‌های درسی دوره‌ی پیش‌دانشگاهی از نظر میزان توجه به قرآن و مفاهیم آن

پگاه پیروانی نیا،
کارشناس ارشد ریاضی، دبیر ریاضی
پونه پیروانی نیا،
کارشناسی ارشد زیست، دبیر زیست

پژوهش حاضر که دو نفر از دبیران ارزشمند ریاضی و زیست‌شناسی
شهرستان شیراز انجام داده‌اند، جایگاه قرآن و آموزه‌های آن را بین
کتاب‌های پیش‌دانشگاهی آشکار می‌کند.

چکیده

کتاب درسی یکی از مهم‌ترین مراجع و منابع یادگیری دانش‌آموزان در نظام‌های آموزشی محسوب می‌شود. به لحاظ این اهمیت و به سبب نقش محتوای درسی در برانگیختن و تأمین نیازها و نیز تسهیل در امر یادگیری دانش‌آموزان، در این پژوهش که مبنای نگارش مقاله حاضر است، محتوای کتب درسی دوره‌ی پیش‌دانشگاهی، از نظر میزان پرداختن به قرآن و مفاهیم قرآنی، مورد بررسی و تحلیل قرار گرفته است. به منظور انجام این پژوهش یک سیستم مقوله‌بندی با توجه به ادبیات و پیشینه‌ی موضوع فراهم کردیم که متغیرها و مقوله‌های قرآن و مفاهیم قرآنی را شامل می‌شود. در ادامه، برگی‌های کدگذاری براساس سیستم مقوله‌بندی طراحی شد. جامعه‌ی آماری پژوهش، همه‌ی کتب درسی دوره‌ی پیش‌دانشگاهی و واحد تحلیل محتوای درس در نظر گرفته شده است.

با توجه به یافته‌ها و براساس داده‌های حاصل از تحلیل محتوا در پژوهش حاضر، می‌توان چنین نتیجه گرفت که در کتب رشته‌ی انسانی بیش از کتب درسی سایر رشته‌ها به قرآن و مفاهیم قرآنی توجه شده است و در کتب دیگر رشته‌های پیش‌دانشگاهی، به خصوص کتب تخصصی هر رشته، این توجه بسیار اندک بوده و یا اصلاً به قرآن و مفاهیم قرآنی پرداخته نشده است.

کلیدواژه‌ها: قرآن، مفاهیم، پیش‌دانشگاهی، کتاب درسی، تحلیل محتوا.

حضرت محمد (ص): «فضل القرآن علی سائر کلام، کفضل الله علی خلقه»

«برتری مقام قرآن نسبت به سخنان دیگر مانند برتری مقام خداوند است نسبت

به خلق جهان»

مقدمه

در نظام آموزش و پرورش، کتاب درسی یکی از عناصر مهم تلقی می‌شود که در تحقق اهداف نظام آموزشی نقش مهم و اساسی دارد. در ایران، بیشتر فعالیت‌های آموزشی در چارچوب کتاب‌های درسی صورت می‌گیرد و بیشترین فعالیت‌ها و تجربه‌های آموزشی دانش‌آموز و معلم، حول محور آن سازمان‌دهی می‌شود. این واقعیت باعث شده است که صاحب‌نظران و پژوهشگران، بررسی محتوای آموزشی دوره‌های تحصیلی را با توجه به نیازهای فراگیرندگان مورد بررسی و تحلیل قرار دهند. چنین بررسی‌ها و تحلیل‌هایی به برنامه‌ریزان و مؤلفان کتاب‌های درسی

کمک می‌کنند تا هنگام تهیه، تدوین یا انتخاب کتاب درسی برای یک دوره‌ی تحصیلی، تصمیم‌های صحیحی اتخاذ کنند. نوعی از تحلیل که برای برنامه‌ریزان درسی، مؤلفان و تصمیم‌گیرندگان برنامه‌های درسی دوره‌ی تحصیلی بسیار مفید و ضروری است، «تحلیل محتوا» است. این نوع تحلیل کمک می‌کند تا مفاهیم، اصول، نگرش‌ها، باورها و تمامی اجزای مطرح شده در قالب دروس کتاب، مورد بررسی عملی قرار گیرد و با اهداف برنامه‌ی درسی، مقایسه و ارزش‌یابی شود [یارمحمدیان، ۱۳۷۷: ۳۳].

متخصصان تعلیم و تربیت اعتقاد دارند که در هر جامعه‌ای، شکوفایی، سعادت و رشد اجتماع به کمک نظام تربیتی مترقی، علمی و سالم حاصل می‌آید. چنین امکانی هنگامی فراهم خواهد شد که دست‌اندرکاران نظام آموزشی برای دست‌یابی به این مهم، به برنامه‌ریزی سنجیده‌ی آموزشی و درسی دست بزنند. محتوای برنامه‌های درسی دربرگیرنده‌ی اساسی‌ترین خط‌مشی‌های اجرایی برای نیل به هدف‌های تعلیم و تربیت هستند [پورظهیری، ۱۳۷۴: ۲۰]. محتوای برنامه‌های درسی همان موضوعات درسی است که از آن به عنوان وسیله‌ای برای رسیدن به اهداف استفاده می‌شود [Obery, ۱۹۹۱: ۶۰]. محتوای برنامه‌ی درسی، از نظر نقشی که در تحقق اهداف برنامه بازی می‌کند، از اهمیت خاصی برخوردار است [سلیمانپور، ۱۳۸۳: ۱۲]. به همین دلیل لازم است در تهیه و تدوین محتوای برنامه‌های درسی نهایت دقت اعمال شود تا جواب‌گوی نیازهای ناشی از تحولات سریع علمی، فناوری، اقتصادی و اجتماعی باشد.

از آن جایی که هدف آموزش و پرورش تفهیم مطالب و محتوای برنامه‌های درسی به دانش‌آموزان است و نیز از آن جایی که فهمیدن و درک مطالب درسی ارتباط مستقیمی با فعالیت‌های دانش‌آموزان در جریان یادگیری دارد، بنابراین محتوای برنامه‌های درسی باید به گونه‌ای طراحی و تدوین شود که شاگردان را به فعالیت و آادارد، فراگیرندگان را به درگیری با متن بکشاند و آن‌ها را به تلاش متفکرانه و پژوهش ترغیب کند [همان، ص ۲۵]. بنابراین انجام تحقیقی که به تحلیل محتوای کتاب پردازد و اطلاعات موثقی را به دست آورد، ضروری است. نتایج به دست آمده می‌تواند مشخص کند که تا چه اندازه محتوای تعیین شده با اهداف آموزشی و روش فعال یادگیری تناسب دارد.

تعلیم و تربیتی مدنظر است که پویا، سازنده و مبتنی بر تحقق تفکر فعال و انتقادی باشد و به انسان روحیه‌ای خلاق و آزاد برای تفحص در محیط بیخشد تا دنیای خود را آگاهانه و فعالانه شناسایی و بازسازی کند و تجربیات خویش را غنی سازد. از آغاز تاریخ بشریت، این انگیزه‌ی فعال او را یاری کرده است تا دنیا را به خدمت درآورد و آن محصول بدیعی را که ما «فرهنگ» نام گذاشته‌ایم، به وجود آورده است. مراد از فرهنگ در غایات برنامه‌ی درسی، شیوه‌ی تفکر و برخورد با مسائل است [تابلر، ۱۳۷۷: ۵۴].

بی‌تردید قرآن کریم زیباترین و کامل‌ترین جلوه‌ی جمال الهی است و ثقل اکبر رسالت و معجزه‌ی ابدی نبوت است. درمان همه‌ی دردهای فکری و روحی و زداینده‌ی همه‌ی تردیدها و تزلزل‌های اعتقادی است. قرآن کریم یگانه منشور جاویدان الهی است که بی‌نظیرترین دستورات را برای بهبود زندگی بشری در بردارد. این کتاب مقدس، در میان تمامی جوامع بشری و به ویژه جهان اسلام، از جایگاه ویژه و ارزشمندی برخوردار است. قرآن کریم، معجزه‌ی جاودانه‌ی پیامبر گرامی اسلام (ص)، کتابی است فراتر از زمان و مکان، و سرچشمه‌ی همه‌ی روشنی‌هاست. قرآن، رمز ارتباط میان خلق و خالق است. گنجینه‌ی گران‌بهای حکمت، دانش، عرفان، اخلاق و احکام است. قرآن، کتاب زندگانی است و بنابراین شناختن، مأنوس شدن، خواندن و عمل کردن به آن ضروری به نظر می‌رسد. رهبران آسمانی، روی آوردن به قرآن و خواندن آن را همواره سفارش کرده‌اند. رسول خدا (ص) فرموده‌اند: «بهترین اعمال آدمی، خواندن قرآن است.»

این کتاب بزرگ آسمانی شامل اسرار هستی و دربردارنده‌ی معارف و مطالبی است که انسان برای بهتر زیستن به آن‌ها نیاز مبرم دارد. در این کلام آسمانی، به همه‌ی نکات ضروری از روش‌های تربیت نفس و تهذیب اخلاق گرفته تا زمینه‌های رشد اجتماعی و تکامل انسانی، پرداخته شده است. بهره‌ی کافی از

جامعه‌ی آماری و نمونه‌گیری

جامعه‌ی آماری پژوهش، تمامی ۲۸ جلد کتاب درسی دوره‌ی پیش‌دانشگاهی در سال تحصیلی ۸۸-۱۳۸۷ بوده است (مطابق با جدول ۱). بدین ترتیب، کل جامعه‌ی آماری به لحاظ توجه به قرآن و مفاهیم قرآنی و مؤلفه‌های آن‌ها، مورد بررسی و تحلیل محتوا قرار گرفته است. به عبارت دیگر، در این تحقیق از نمونه‌گیری استفاده نشده است.

جدول ۱

ابزار اندازه‌گیری

در این پژوهش، برای تحلیل کتب مورد نظر به لحاظ توجه به قرآن و مفاهیم قرآنی، از فهرست‌وارسی تحلیل محتوا استفاده شد. این ابزار دارای دو مؤلفه اصلی و شش مؤلفه فرعی است. برای تعیین و تأمین روایی فهرست‌وارسی تحلیل محتوا، از روش روایی محتوایی و نظر متخصصان استفاده شد.

شیوه‌ی اجرا و مراحل آن

بررسی و تحلیل محتوای کتاب‌های درسی دوره‌ی پیش‌دانشگاهی به ترتیب زیر به اجرا درآمد:

- **مطالعه‌ی مفاهیم قرآنی:** در این مرحله مفاهیم قرآنی و نظریه‌های مربوط به آن مورد بررسی قرار گرفت.
- **ساخت فهرست و ارسای (فرم تحلیل محتوا):** در این مرحله، با توجه به اهداف تحقیق، فهرست‌وارسی تحلیل محتوا ساخته شد که این فرم دارای دو مؤلفه‌ی اصلی و شش مؤلفه‌ی فرعی است.
- **تعیین واحدهای تحلیل:** کلمه‌ها و مضمون‌ها به عنوان واحد تحلیل در نظر گرفته شده‌اند.
- **استخراج و تحلیل داده‌ها:** در این مرحله، داده‌های حاصل از فرم تحلیل محتوا طبقه‌بندی شد و با روش‌های آمار توصیفی مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت.
- **روش‌های تحلیل داده‌ها:** برای تجزیه و تحلیل داده‌های حاصل از فرم تحلیل محتوا، از آمار توصیفی و تحلیل‌های کیفی استفاده شد.

یافته‌های پژوهش

یافته‌های مندرج در چهار جدولی که در ادامه ارائه شده‌اند، خود گویای تمام آن چیزی است که در کتب دوره‌ی پیش‌دانشگاهی در خصوص میزان توجه به قرآن و مفاهیم قرآنی به چشم می‌خورد. در جداول ۲ تا ۵، میزان فراوانی و درصد مواردی که در هر کدام از مؤلفه‌های فرعی ذکر شده‌اند عنوان شده است.

جدول ۲

اطلاعات جدول ۲ نتایج تحلیل محتوای کتاب‌های رشته‌ی

قرآن را زمانی می‌بریم که علاوه بر خواندن آن، در آن تدبیر کنیم، به مفاهیم و محتوای عمیقش بیندیشیم و آموخته‌های خود را در حوزه‌ی عمل مورد بهره‌برداری قرار دهیم.

در کشور ما به اقتضای جایگاه دین اسلام در فرهنگ مردم ایران و جایگاه ویژه‌ی قرآن در اعتقادات دینی، باید آموزش قرآن مورد توجه باشد تا شرایط مساعد برای تحقق اهداف این آموزش فراهم آید. اهداف آموزش قرآن اولین و مهم‌ترین امری است که باید مورد بازنگری و ملاحظه‌ی کارشناسان قرار گیرد تا براساس آن، سایر اجزا و ارکان برنامه‌ی آموزشی مانند: اصول حاکم بر آموزش قرآن، سازمان‌دهی منطقی محتوا، روش‌های مناسب آموزش و... تعیین و تدوین شوند.

از جمله اهدافی که می‌توان برای آموزش و پرورش برشمرد، رشد فضایل اخلاقی و تزکیه‌ی دانش‌آموزان بر پایه‌ی تعالیم اسلام است. مدرسه وظیفه‌ی آماده کردن نسل جدید را برای جامعه‌ی امروز برعهده دارد. انتظار عموم از آموزش و پرورش در مرحله‌ی اول این است که دانش‌آموزانی تربیت کند که در جامعه درست زندگی کنند. امروزه، با وجود ایجاد تغییرات عمیق فرهنگی و تغییر در شیوه‌های زندگی، بسیاری از افراد در رویارویی با مسائل زندگی فاقد توانایی‌های لازم و اساسی هستند. همین امر آنان را در مواجهه با کشمکش‌های زندگی به کار کردهایی محتاج می‌سازد که آنان را در کسب این توانایی‌ها، تجهیز کند. لذا می‌توان با تأکید بر قرآن و مفاهیم قرآنی، فرصت‌هایی را برای رشد همه‌جانبه‌ی دانش‌آموزان فراهم آورد [جمشیدیان، ۱۳۸۵: ۱].

با توجه به مواردی که ذکر شد و اهمیت و ضرورت تربیت قرآنی، این پژوهش به منظور مشخص کردن این که تا چه اندازه در کتب پیش‌دانشگاهی به این مهم پرداخته شده است، انجام شد.

سؤال تحقیق

هدف این پژوهش سنجش میزان توجه محتوای کتب درسی دوره‌ی پیش‌دانشگاهی ایران به قرآن و مفاهیم قرآنی در رشته‌های گوناگون تحصیلی بوده است. سؤال پژوهش را چنین مطرح می‌کنیم که: «در هر رشته‌ی دوره‌ی پیش‌دانشگاهی، محتوا تا چه میزان به قرآن و مفاهیم قرآنی توجه کرده است؟»

روش تحقیق

در این پژوهش محتوای کتاب‌های دوره‌ی پیش‌دانشگاهی به لحاظ توجه به قرآن و مفاهیم قرآنی و مؤلفه‌های آن، شامل ذکر مستقیم آیات قرآن، ارجاع به آیات قرآن، لغت قرآن به‌طور کلی، تدبیر در آیات قرآن، موارد اجرای عملی قرآن و معرفی مواد تأثیرپذیری از قرآن در علوم متفاوت، با استفاده از فهرست‌وارسی، مورد بررسی و تحلیل محتوا قرار گرفته و با توجه به ماهیت مطالعه، از روش تحقیق «تحلیل محتوا»^۱ استفاده شده است.

جدول ۱. جامعه‌ی آماری تحقیق

تعداد دروس	کتاب	رشته	تعداد دروس	کتاب	رشته
۱۵	تاریخ‌شناسی	علوم انسانی	۴۳	حساب دیفرانسیل و انتگرال ۱ و ۲	ریاضی - فیزیک
۱۳	فلسفه				
۹	جغرافیا				
۱۲	عربی ۱ و ۲				
۳۳	ریاضی پایه				
۱۴	ادبیات فارسی ۱				
۱۹	ادبیات فارسی ۲				
۱۴	علوم اجتماعی				
۸	انگلیسی ۱ و ۲				
۱۰	دینی و قرآن				
۹	هنر و ادب فارسی	هنر	۱۰	دینی و قرآن	علوم تجربی
۱۶	کارگاه هنر ۱ و ۲				
۱۵	سیر هنر در تاریخ ۱ و ۲				
۸	انسان، فضا، طراحی				
۱۶	آشنایی با میراث هنری				
۸	انگلیسی ۱ و ۲				
۱۷	آشنایی با رشته‌های گوناگون هنری				
۳۰	زبان و ادبیات فارسی ۱ و ۲				
۱۰	دینی و قرآن				

جدول ۲. کتاب‌های رشته‌ی ریاضی - فیزیک

دروس	قرآن			مفاهیم قرآنی		
	ذکر آیات قرآن	ارجاع به آیات قرآن	کلمه‌ی قرآن به‌طور کلی	تدبر در آیات قرآن	عمل به قرآن	تأثیرپذیری از قرآن در علوم دیگر
حساب دیفرانسیل و انتگرال ۱ و ۲	—	—	—	—	—	—
هندسه تحلیلی و جبر خطی	—	—	—	—	—	—
ریاضیات گسسته	—	—	—	—	—	—
فیزیک ۱ و ۲	—	—	—	—	—	—
انگلیسی ۱ و ۲	—	—	—	—	—	—
شیمی ۱ و ۲	—	—	—	—	—	—
زبان و ادبیات فارسی ۱ و ۲	۴	۳	۸	۳	۲	—
دینی و قرآن	۸۹	۶۱	۵۳	۵۵	۱۱	۱۸

کتاب‌های رشته‌ی ریاضی پیش‌دانشگاهی مربوط به مؤلفه‌ی ذکر آیات قرآن با ۳۰/۲۹ درصد و کمترین فراوانی مربوط به مؤلفه‌ی عمل به قرآن با ۴/۲۳ درصد است. هم‌چنین، براساس اطلاعات جدول ۲، بیشترین فراوانی در رشته‌ی ریاضی مربوط به «کتاب دینی و قرآن» و بعد از آن مربوط به کتاب زبان و ادبیات فارسی است. در کتب تخصصی و کتاب زبان انگلیسی ۱ و ۲ نیز هیچ موردی ذکر نشده است.

جدول ۳

جدول ۳. کتاب‌های رشته‌ی علوم تجربی

مفاهیم قرآنی		قرآن			دروس	
تأثیرپذیری از قرآن در علوم دیگر	عمل به قرآن	تدبر در آیات قرآن	کلمه‌ی قرآن به طور کلی	ارجاع به آیات قرآن		ذکر آیات قرآن
فراوانی	فراوانی	فراوانی	فراوانی	فراوانی	فراوانی	
—	—	—	—	—	—	زیست‌شناسی
—	—	—	—	—	—	علوم زمین
—	—	—	—	—	—	فیزیک ۱ و ۲
—	—	—	—	—	—	ریاضی عمومی ۱ و ۲
—	—	—	—	—	—	انگلیسی ۱ و ۲
—	—	—	—	—	—	شیمی ۱ و ۲
—	۲	۳	۸	۳	۴	زبان و ادبیات فارسی ۱ و ۲
۱۸	۱۱	۵۵	۵۳	۶۱	۸۹	دینی و قرآن

اطلاعات جدول ۴، نتایج تحلیل محتوای کتاب‌های رشته‌ی انسانی پیش‌دانشگاهی را به لحاظ مؤلفه‌های قرآن و مفاهیم قرآنی نشان می‌دهد. مجموع فراوانی مؤلفه‌های قرآن و مفاهیم قرآنی در این رشته ۵۴۹ مورد است که ۴۰/۴۳ درصد آن مربوط به مؤلفه‌ی ذکر آیات قرآن، ۱۶/۵۷ درصد مربوط به مؤلفه‌ی ارجاع به آیات قرآن، ۲۱/۴۹ درصد مربوط به ذکر کلمه‌ی قرآن به طور کلی، ۱۱/۶۵ درصد مربوط به تدبر در آیات قرآن، ۲/۷۳ درصد مربوط به عمل به قرآن و ۷/۱ درصد مربوط به تأثیرپذیری از قرآن در علوم دیگر است. بر این اساس می‌توان گفت که بیشترین فراوانی در کتاب‌های رشته‌ی انسانی پیش‌دانشگاهی مربوط به مؤلفه‌ی ذکر آیات قرآن با ۴۰/۴۳ درصد و کمترین فراوانی مربوط به مؤلفه‌ی عمل به قرآن با ۲/۷۳ درصد است. هم‌چنین، براساس اطلاعات جدول ۴، بیشترین فراوانی در رشته‌ی انسان مربوط به کتاب دینی و قرآن و بعد از آن مربوط به کتاب عربی ۱ و ۲ است. در کتاب‌های علوم اجتماعی، جغرافیا و زبان انگلیسی ۱ و ۲ نیز هیچ موردی یافت نشد.

جدول ۵

ریاضی پیش‌دانشگاهی را به لحاظ مؤلفه‌های قرآن و مفاهیم قرآنی نشان می‌دهد. مجموع فراوانی مؤلفه‌های قرآن و مفاهیم قرآنی در این رشته ۳۰۷ مورد است که ۳۹/۲۹ درصد آن مربوط به مؤلفه‌ی ذکر آیات قرآن، ۲۸/۸۴ درصد مربوط به مؤلفه‌ی ارجاع به آیات قرآن، ۱۹/۸۶ درصد مربوط به ذکر کلمه‌ی قرآن به طور کلی، ۱۸/۸۹ درصد مربوط به تدبر در آیات قرآن، ۴/۳۳ درصد مربوط به عمل و قرآن و ۵/۸۶ درصد مربوط به تأثیرپذیری از قرآن در علوم دیگر است. بر این اساس می‌توان گفت که بیشترین فراوانی در

اطلاعات جدول ۳، نتایج تحلیل محتوای کتاب‌های رشته‌ی تجربی پیش‌دانشگاهی را به لحاظ مؤلفه‌های قرآن و مفاهیم قرآنی نشان می‌دهد. مجموع فراوانی مؤلفه‌های قرآن و مفاهیم قرآنی در این رشته ۳۰۷ مورد است که ۳۰/۲۹ درصد آن مربوط به مؤلفه‌ی ذکر آیات قرآن، ۲۰/۸۴ درصد مربوط به مؤلفه‌ی ارجاع به آیات قرآن، ۱۹/۸۶ درصد مربوط به ذکر کلمه‌ی قرآن به طور کلی، ۱۹/۸۹ درصد مربوط به تدبر در آیات قرآن، ۴/۲۳ درصد مربوط به عمل به قرآن و ۵/۸۶ درصد مربوط به تأثیرپذیری از قرآن در علوم دیگر است. بر این اساس می‌توان گفت که بیشترین فراوانی در کتاب‌های رشته‌ی تجربی پیش‌دانشگاهی مربوط به مؤلفه‌ی ذکر آیات قرآن با ۳۰/۲۹ درصد و کمترین فراوانی مربوط به مؤلفه‌ی عمل به قرآن با ۴/۲۳ درصد است. هم‌چنین، براساس اطلاعات جدول ۳، بیشترین فراوانی در رشته‌ی تجربی مربوط به «کتاب دینی و قرآن» و بعد از آن مربوط به کتاب زبان و ادبیات فارسی است. در کتب تخصصی و کتاب زبان انگلیسی ۱ و ۲ نیز هیچ موردی ذکر نشده است.

جدول ۴

جدول ۴. کتاب‌های رشته‌ی علوم انسانی

دروس	قرآن			مفاهیم قرآنی	
	ذکر آیات قرآن	ارجاع به آیات قرآن	کلمه‌ی قرآن به‌طور کلی	تدبر در آیات قرآن	عمل به قرآن
تاریخ‌شناسی	فرآوانی	فرآوانی	فرآوانی	فرآوانی	فرآوانی
فلسفه	۴	۲	۴	—	۲
جغرافیا	—	—	—	—	—
عربی ۱ و ۲	۹۴	۹	۱۰	۱	۲
ریاضی پایه	۱	—	—	—	—
ادبیات فارسی ۱	۱	—	۱۰	—	۴
ادبیات فارسی ۲	۱۶	۹	۸	۵	۲
علوم اجتماعی	—	—	—	—	—
انگلیسی ۱ و ۲	—	—	—	—	—
دینی و قرآن	۸۹	۶۱	۵۳	۵۵	۱۱
					۱۸

جدول ۵. کتاب‌های رشته‌ی هنر

دروس	قرآن			مفاهیم قرآنی	
	ذکر آیات قرآن	ارجاع به آیات قرآن	کلمه‌ی قرآن به‌طور کلی	تدبر در آیات قرآن	عمل به قرآن
هنر و ادب فارسی	فرآوانی	فرآوانی	فرآوانی	فرآوانی	فرآوانی
کارگاه هنر ۱ و ۲	—	—	۵	—	—
سیر هنر در تاریخ ۱ و ۲	—	—	۲	—	—
انسان، فضا، طراحی	—	—	۱	—	—
آشنایی با میراث هنری	۲	۳	—	—	—
انگلیسی ۱ و ۲	—	—	—	—	—
آشنایی با رشته‌های گوناگون هنری	—	—	۲	—	۲
زبان و ادب فارسی ۱ و ۲	۴	۳	۸	۳	۲
دینی و قرآن	۸۹	۶۱	۵۳	۵۵	۱۱
هنر و ادب فارسی	—	—	۵	—	—
					۱۸

اطلاعات جدول ۵، نتایج تحلیل محتوای کتاب‌های رشته‌ی هنر پیش‌دانشگاهی را به لحاظ مؤلفه‌های قرآن و مفاهیم قرآنی نشان می‌دهد. مجموع فرآوانی مؤلفه‌های قرآن و مفاهیم قرآنی در این رشته ۳۳۶ است که ۲۸/۲۷ درصد آن مربوط به مؤلفه‌ی ذکر آیات قرآن، ۱۹/۹۴ درصد مربوط به مؤلفه‌ی ارجاع به آیات قرآن، ۲۲/۹۱ درصد مربوط به ذکر کلمه‌ی قرآن به‌طور کلی، ۱۷/۲۶ درصد مربوط به تدبر در آیات قرآن، ۴/۸۶ درصد مربوط به عمل

به قرآن و ۷/۷۳ درصد مربوط به تأثیرپذیری از قرآن در علوم دیگر است. بر این اساس می‌توان گفت که بیشترین فرآوانی در کتاب‌های رشته‌ی هنر پیش‌دانشگاهی مربوط به مؤلفه‌ی ذکر آیات قرآن با ۲۸/۲۷ درصد و کمترین فرآوانی مربوط به مؤلفه‌ی عمل به قرآن با ۴/۸۶ درصد است. هم‌چنین، براساس اطلاعات جدول ۵، بیشترین فرآوانی در رشته‌ی هنر مربوط به «کتاب دینی و قرآن» و بعد از آن مربوط به کتاب زبان و ادبیات فارسی ۱ و ۲ است. در کتاب زبان

انگلیسی ۱ و ۲ نیز هیچ موردی یافت نشد.

تفسیر و نتیجه‌گیری

نکته‌ی مهم این است که در واقع، فرایند دست‌یابی به حقایق قرآنی مهم‌تر از ارائه‌ی مستقیم آن‌ها، چگونه یاد گرفتن مفاهیم مهم‌تر از چه‌قدر یاد گرفتن آن‌ها، و رغبت عاطفی به ارزش‌های دینی و قرآنی مهم‌تر از تراکم ذهنی اطلاعات دینی و قرآنی است. هم‌چنین، ارائه‌ی نشانه‌های دینی مهم‌تر از ارائه‌ی نمایش‌های دینی و پرورش حس دینی برتر از پرورش ذهنی-دینی است.

تا زمانی که همه‌ی کتاب‌های درسی ما مبتنی بر نظریات تعلیم و تربیت اسلامی و یا حداقل بر مبنای نظریه‌ی اسلامی تعلیم و تربیت تألیف نشود، مهجوریت قرآن به‌صورت اساسی از نظام تعلیم و تربیت برطرف نخواهد شد. تا زمانی که به آیات قرآن کریم و روایات ائمه‌ی هدی(ع)، به چشم حداقل معادل و مشابه یک نظریه‌ی علمی نگاه نمی‌شود، چه انتظاری می‌توان از محصول نهایی علوم داشت؟ در نظامی که مبتنی بر دین‌محوری است، قرآن نیز باید محور همه‌ی دروس قرار گیرد؛ نه موازی با سایر دروس. کم‌توجهی به موقعیت درس قرآن در مقایسه با دیگر دروس، باعث می‌شود اغلب دانش‌آموزان، آن‌چنان که باید با قرآن و معارف آن انس و الفت کافی نداشته باشند. باید محوریت همه‌ی دروس توجه به معنویت باشند. اما در عمل این محوریت تا چه حد مورد توجه بوده، مسئله‌ای است که باید مورد بررسی قرار گیرد. باید «ادبیات قرآنی» بر فرایند یادگیری تمام دروس حاکم شود که این تلفیق را می‌توان از حوزه‌های معرفتی نزدیک به هم شروع کرد.

در پژوهش حاضر، کتاب‌های درسی دوره‌ی پیش‌دانشگاهی به لحاظ پرداختن به قرآن و مفاهیم قرآنی و مؤلفه‌های آن، مورد بررسی و تحلیل محتوا قرار گرفتند. اینک، براساس داده‌های حاصل از فرم‌های تحلیل محتوا می‌توان چنین نتیجه گرفت که در دوره‌ی مورد نظر، کتاب دینی و قرآن تا چه حد زیادی به قرآن و مفاهیم قرآنی توجه کرده است. کتاب‌های عربی ۱ و ۲ و زبان و ادبیات فارسی ۱ و ۲ تا حدودی به آن پرداخته‌اند و در کتاب‌های تخصصی رشته‌های ریاضی و تجربی و کتاب زبان انگلیسی ۱ و ۲، اصلاً به قرآن و مفاهیم قرآنی پرداخته نشده و در سایر کتب نیز به میزان بسیار کم پرداخته شده است.

پیشنهادات

- دفتر برنامه‌ریزی و تألیف کتب درسی وزارت آموزش و پرورش، درس‌هایی را بر مبنای این مؤلفه‌ها در برخی از کتاب‌های درسی دانش‌آموزان اضافه کند.
- برنامه‌ریزی و تدوین دروس و کتاب‌های تکمیلی مرتبط با قرآن و مفاهیم قرآنی و مؤلفه‌های آن، در دوره‌های دبیرستان و پیش‌دانشگاهی ضروری است.

• قرآن و مفاهیم قرآنی، مؤلفه‌های آن و چگونگی آموزش آن، جزو سرفصل‌ها و برنامه‌های آموزش خانواده قرار گیرد.

• برای دبیران دروس تخصصی این پایه در ارتباط با قرآن، مفاهیم قرآنی و مؤلفه‌های آن و چگونگی آموزش آن کلاس‌های آموزشی برگزار شود.

• آشنا کردن دبیران دوره‌ی متوسطه‌ی پیش‌دانشگاهی با قرآن و مفاهیم قرآنی و نیز ضرورت آموزش قرآن و مفاهیم قرآنی به دانش‌آموزان، با توجه به نقش آن‌ها در آینده‌ی کشور، اقدامی لازم است.

پی‌نوشت

1. Content analysis

منابع

۱. ایمانی، محسن و مظفر، محمد. تحلیل محتوای کتاب هدیه‌های آسمانی و کتاب کار پایه‌ی دوم دبستان چاپ سال ۱۳۸۱ در مقایسه با تعلیمات دینی چاپ سال ۱۳۸۰. فصل‌نامه‌ی نوآوری‌های آموزشی، شماره‌ی ۷. سال سوم، بهار ۱۳۸۳.
۲. بال، ساموئل (۱۹۷۷). انگیزش در آموزش و پرورش. ترجمه‌ی سید علی‌اصغر مسدد. انتشارات دانشگاه شیراز. چاپ اول.
۳. پورظهیر، تقی (۱۳۷۴). مقدمه‌ای بر برنامه‌ریزی آموزشی و درسی. نشر آگاه. تهران.
۴. تایلر، رالف (۱۳۷۷). مقدمه‌ای بر برنامه‌ریزی آموزشی و درسی. ترجمه‌ی ظهیر تقی‌پور. انتشارات آگاه. تهران.
۵. جمشیدیان، عبدالرسول؛ صادقیان، مهدی، و همکاران. «تحلیل محتوای کتب دوره‌ی ابتدایی از نظر میزان توجه به متغیرهای فرهنگ ایثار و شهادت». اینترنت.
۶. سلیمان‌پور، جواد (۱۳۸۳). برنامه‌ریزی درسی با تأکید بر تدوین محتوای درسی فعال و کاربرد تحلیل محتوا. احسن. تهران.
۷. صادق‌زاده و قمصری، علیرضا (۱۳۸۰). تربیت اسلامی ویژه و آسیب‌شناسی دینی: راهنمای برنامه‌ی درسی تعلیمات دینی دوره‌ی دبیرستان و پیش‌دانشگاهی. مرکز مطالعات تربیت اسلامی. نشر تربیت اسلامی.
۸. عریضی، حمیدرضا و عابدی، احمد. «تحلیل محتوای کتاب‌های درسی دوره‌ی ابتدایی برحسب سازه‌ی انگیزه‌ی پیشرفت». فصل‌نامه‌ی نوآوری‌های آموزشی. شماره‌ی ۵. سال دوم. پاییز ۱۳۸۲.
۹. قورچیان، نادرقلی و تن‌ساز، فروغ (۱۳۷۴). تحولات برنامه‌ی درسی به‌عنوان یک رشته‌ی تخصصی از جهان باستان تا امروز. مؤسسه‌ی پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی عالی. چاپ اول.
۱۰. یارمحمدیان، م. (۱۳۷۷). اصول برنامه‌ریزی درسی. انتشارات دوازده کتاب. تهران.

11. Connely, F. M. & Clandinin, D. J. (1991).

“Curriculum Decision”. The international encyclopedia of curriculum, New York: Pergamon, Press.

12. Obery, A. A. (1991). “Curriculum Decisions”.

The international encyclopedia of curriculum, New York: Pergamon, Press.